

Mgr Stanisław Szelhaus

PRZESTĘPCZOŚĆ 100 MŁODOCIANYCH RECYDYWISTÓW
W OKRESIE OD 18 R. Ż. DO UKOŃCZENIA 25—28 LAT
(WYNIKI BADAŃ KATAMNESTYCZNYCH)

I

W latach 1957/1958 Zakład Kryminologii PAN prowadził badania w więzieniach, którymi objęto 100 młodocianych recydywistów w wieku 18—21 lat¹. Do badań kwalifikowano bez żadnej selekcji młodocianych więźniów skazanych po ukończeniu 17 lat co najmniej po raz drugi² i przebywających w więzieniu co najmniej drugi raz, którzy mieszkali w Warszawie lub w miejscowościach w pobliżu Warszawy i posiadali co najmniej jedno z rodziców.

Kwalifikując przypadki do badań według powyższych, kryteriów nie rozporządzano żadnymi innymi informacjami o młodocianych recydywistach, nie wiadano więc o tym, czy popełniali oni przestępstwa w okresie nieletniości oraz czy mieli wówczas sprawy sądowe.

W badaniach uwzględniano w szerokim zakresie cały materiał uzyskany od matek o domu rodzinnym, dzieciństwie badanych, ich rozwoju i przebytych chorobach, okresie szkolnym, trybie życia, pracy itp., dane z akt sądowych i więziennych, informacje milicyjne itp. W początkowym stadium badań sprawdzono skorowidze i repertoria w sądzie dla nieletnich od 1950 r. celem ustalenia, czy badani nie mieli spraw sądowych przed ukończeniem 17 lat.

¹ Wyniki badań przeprowadzonych w więzieniach w latach 1957—1958 opublikowano w I tomie „Archiwum Kryminologii” (1960) w pracy S. Szelhauśa i Z. Straszewicz: *Młodociani recydywiści. Wyniki badań 100 młodocianych recydywistów*.

² Przez recydywę rozumiano co najmniej dwukrotne skazanie niezależnie od tego, czy drugie lub następne przestępstwa, za które badany był skazany, odpowiadały dyspozycji art. 60 k.k.

Badania młodocianych recydywistów prowadzono dopiero po skompletowaniu obszernego materiału informacyjnego o badanych.

W okresie badań w więzieniach przeciętny wiek badanych wynosił ok. 20 lat. Wśród młodocianych recydywistów było wówczas karanych po ukończeniu 17 lat: 2 razy — 52%, 3 razy — 25%, 4 i więcej razy — 23%.

Badania ujawniły, że niemal wszyscy młodociani recydywiści (91) popełniali już niejednokrotnie kradzieże w okresie nieletniości oraz iż 80 spośród nich miało sprawy w sądzie dla nieletnich. Początek przestępczości przypada u co najmniej 54% spośród tych 91 badanych na wiek przed ukończeniem lat 13, tylko najwyżej 12% zaczęło dokonywać kradzieży w wieku 15 lat i później.

Spośród 80 młodocianych recydywistów, którzy mieli uprzednio sprawy w sądzie dla nieletnich, 68% miało sprawy w związku z dokonaniem co najmniej 2 kradzieży. W zakładach poprawczych przebywało 44 badanych (z reguły dopiero od 15—16 lat).

Badając dalsze losy tych młodocianych recydywistów, którzy mieli sprawy sądowe w okresie nieletniości, sprawdzono, jaki okres czasu minął od ostatniej sprawy w sądzie dla nieletnich lub od zwolnienia z zakładu poprawczego do pierwszej ich sprawy po ukończeniu 17 lat w sądzie zwykłym. Okazało się, że ok. 68% badanych znalazło się w więzieniu i zostało skazanych za popełnienie nowego przestępstwa w okresie nie przekraczającym 1 roku (w tym ok. 44% przed upływem pół roku), a 85% w okresie nie przekraczającym 2 lat. Stwierdzono przy tym, iż spośród badanych, którzy przebywali w zakładach poprawczych, aż 64% zostało aresztowanych i miało nową sprawę sądową przed upływem pół roku od zwolnienia z zakładu i zaledwie 9% zostało aresztowanych po upływie roku od zwolnienia z zakładu poprawczego.

Badając, ile wynosił łączny okres pobytu w więzieniu w stosunku do łącznego okresu pobytu na wolności 100 młodocianych recydywistów od ukończenia przez nich 17 lat do 1959 r., gdy przeciętny ich wiek nie przekraczał 20 lat, stwierdzono, że w grupie 19-letnich około 50% badanych przebywało w więzieniu dłużej niż na wolności, w grupie 20-letnich — ok. 60%, w grupie 21-letnich — ok. 45%.

Duże nasilenie przestępczości badanych ilustrują również dane, dotyczące przeciętnego okresu ich pobytu na wolności między poszczególnymi aresztowaniami — u 68% młodocianych recydywistów okres ten wynosił poniżej 6 miesięcy i zaledwie u 10 przekraczał 1 rok.

Rozpatrując przestępczość 100 młodocianych recydywistów zarówno z okresu nieletniości, jak i po ukończeniu przez nich 17 lat można

było wyodrębnić wśród nich następujące grupy młodocianych recydywistów:

39 badanych karanych wyłącznie za przestępstwa przeciwko mieniu (z reguły za kradzieże),

51 badanych karanych za przestępstwa przeciwko mieniu oraz za przestępstwa z art. 132 i 133 k.k. oraz przeciwko zdrowiu,

10 badanych karanych wyłącznie z art. 132 i 133 k.k. oraz za przestępstwa przeciwko zdrowiu.

Biorąc pod uwagę nasilenie procesu społecznego wykolejenia można było w 1959 r. podzielić badanych na następujące grupy:

35 młodocianych recydywistów, których uznano już za zawodowych przestępców (popołniających niemal wyłącznie kradzieże), mających zdecydowanie ujemny stosunek do jakiegokolwiek pracy,

47 młodocianych recydywistów, u których przestępczość nie stanowiła wprawdzie wyłącznego lub głównego źródła ich utrzymania i u których stosunkowo nielicznie występowały przestępstwa o tzw. charakterze chuligańskim, ale którzy ujawniali już w wieku 18—21 lat poważne objawy wykolejenia społecznego, m.in. negatywny stosunek do pracy (tylko ok. 50% spośród nich pracowało dorywczo w krótkich okresach czasu),

18 badanych wykazywało stosunkowo niewielkie nasilenie przestępczości (byli karani tylko 2—3 razy w ciągu 3—5 lat), 16 pracowało dość systematycznie, żaden spośród tych 18 recydywistów nie był związany ze środowiskiem przestępczym.

II

Po zakończeniu badań w więzieniach w połowie 1958 r. — gdy najmłodsi recydywiści mieli 18 lat, a najstarsi 21 lat — śledzono dalsze ich losy w okresie ok. 6 lat; prace nad katamnezami zakończono w listopadzie 1964 r. Poza systematycznym sprawdzaniem w rejestrze skazanych i rejestrze CZW danych o nowych skazaniach i pobytach w więzieniach zrobiono wyciągi z nowych spraw sądowych badanych (udało się zbadać ok. 80% spraw) oraz dokonano ponownie wywiadów środowiskowych w 70 przypadkach.

Nowy materiał dokumentacyjny obejmuje więc okres do końca 1964 r.; przeciętny wiek badanych recydywistów wynosił po ukończeniu katamnez 26 lat i 6 miesięcy³.

Porównanie danych o przestępczości młodocianych recydywistów z okresu badań w więzieniu z lat 1957—1958 z danymi o ich później-

---

³ 21 recydywistów miało 25 lat, 28 miało 26 lat, 26 miało 27 lat i 23 miało 28 lat.

szej przestępczości z okresu katamnez nie jest celowe. Pomijając fakt, iż recydywiści byli w okresie badań w latach 1957—1958 w różnym wieku oraz że zostali oni objęci badaniami z konieczności w różnym czasie po wyroku (część badano w początkowym okresie odbywania kary, część w końcowym okresie przebywania w więzieniu), byli oni skazani na bardzo różne kary (od kilku miesięcy do 6 i więcej lat), w związku z czym byli zwalniani z więzienia w różnym czasie, a w kilku przypadkach (8) przebywali nawet w więzieniu w całym okresie katamnez. Na skutek tego niemal u każdego badanego mamy do czynienia z innym okresem pobytu na wolności od zwolnienia z więzienia po ukończeniu badań w 1959 r. do końca 1964 r., gdy zakończono prace nad katamnezami; okres katamnezy, wynoszący przeciętnie ok. 6 lat, w pewnych przypadkach przekracza 6 lat, w niektórych zaś nie jest dłuższy aniżeli 1—2 lata.

Dlatego też omawiamy kształtowanie się przestępczości młodocianych recydywistów w całym badanym okresie od ukończenia przez nich 17 lat do chwili, gdy osiągnęli wiek 25—28 lat; okres ten obejmuje 8—11 lat, średnio ok. 10 lat.

Przede wszystkim przedstawimy dane, charakteryzujące ogólne rozmiary i rodzaje przestępczości badanych recydywistów⁷.

Jeśli pominiemy 27 badanych, którzy byli aresztowani tylko 2—3 razy (12 spośród nich należy do tych młodocianych, którzy nie popełniali przestępstw po ukończeniu 21 lat), to 4—5 razy przebywało w więzieniu w okresie 8—11 lat 34% badanych, 6—7 razy — 26%, a 8 i więcej razy — 13% badanych.

Spółród 100 badanych recydywistów aż 65% przebywało dłużej w więzieniu niż na wolności w okresie od 18 roku życia do 25—28 lat, przy czym 36% przebywało w więzieniu nawet powyżej $\frac{2}{3}$ całego tego okresu.

Przeciętny okres pobytu na wolności między kolejnymi aresztowaniami wynosił ⁴: do 6 miesięcy — u 48% recydywistów, do poniżej 1 roku — u 80,5% recydywistów, a półtora roku i powyżej — tylko u 5,4%.

Przeciętnie na 1 badanego przypada w okresie 8—11 lat 8,3 udowodnionych przestępstw ⁵. Wśród 830 przestępstw, za które zostało skazanych 100 badanych, 63% stanowiły przestępstwa przeciwko mieniu (spośród nich aż 85% — kradzieże), 16% przestępstwa z art. 132, 133

⁴ Dane dotyczą 92 badanych, wyłączono 8, którzy przebywali w więzieniu tylko po 2 razy.

⁵ Należy podkreślić, iż w rzeczywistości liczba przestępstw, za które badani byli karani, jest na pewno znacznie wyższa. Wymienione przez nas dane dotyczące udowodnionych przestępstw opierają się bowiem w 20% spraw tylko na informacjach z rejestrów — w sprawach tych nie udało się uzyskać akt sądowych; poza tym w niektórych z pozostałych 80% spraw sądowych nie było w aktach dokładnych informacji, za ile przestępstw oskarżony został skazany.

k.k., 13% przestępstwa przeciwko zdrowiu, a 8% różne inne przestępstwa.

37% recydywistów było skazanych wyłącznie za przestępstwa przeciwko mieniu, u 27% skazania za przestępstwa przeciwko mieniu przeważały nad przestępstwami z art. 132 i 133 k.k. oraz przeciwko zdrowiu.

22% recydywistów było karanych za różne przestępstwa z przewagą skazań za przestępstwa z art. 132 i 133 k.k. oraz przeciwko zdrowiu i tylko 9% recydywistów była karanych wyłącznie za przestępstwa o tzw. „charakterze chuligańskim”.

Na podstawie całokształtu danych o przestępczości i trybie życia badanych w okresie ok. 10 lat można wyodrębnić wśród nich obecnie następujące grupy przestępców:

1. Grupę A, do której zaliczono połowę (50) badanych, wykazujących największe rozmiary wykolejenia społecznego, karanych sądownie przeciętnie ok. 6 razy, u których okresy pobytów na wolności między kolejnymi aresztowaniami są bardzo krótkie (w ponad połowie przypadków wynoszą poniżej 6 miesięcy, w pozostałych od 6 miesięcy do 1 roku). Od ukończenia 17 lat przebywali oni z reguły znacznie dłużej w więzieniu niż na wolności, najczęściej za dokonywanie kradzieży.

Wśród tych osobników na szczególną uwagę zasługuje 36 recydywistów, u których największe rozmiary karalności (przeciętnie ok. 7,5 skazań), bardzo częste popełnianie przestępstw (niemal wyłącznie kradzieży), z których tylko niewielka zapewne część została ujawniona, sposób dokonywania kradzieży oraz tryb życia wskazują na to, iż osobników tych można zaliczyć do kategorii przestępców zawodowych.

2. Do grupy B zaliczono 21 badanych, wykazujących mniejszy stopień wykolejenia społecznego, których przestępczość uwarunkowana jest przede wszystkim systematycznym nadużywaniem alkoholu. Są oni mniej obciążeni karalnością (przeciętnie 4,8 skazań) niż badani zaliczeni do grupy A, a okresy ich pobytów na wolności między aresztowaniami są dłuższe. Recydywiści ci wyróżniają się tym, że ok. 3/4 ogółu dokonanych przez nich przestępstw stanowią przestępstwa z art. 132 i 133 k.k. oraz przeciwko zdrowiu (naruszenie nietykalności cielesnej, uszkodzenie ciała, bójki itd.), natomiast przestępstwa przeciwko mieniu nie przekraczają ok. 16%.

3. Do grupy C zaliczono 13 badanych, którzy już w okresie badań w więzieniach nie ujawniali poważniejszych objawów wykolejenia społecznego, a dane z okresu katamnezy świadczą o tym, że można ich uznać w zasadzie za osobników zresocjalizowanych, rokujących nadal

dobrą prognozę. Badani ci od ostatniego zwolnienia z więzienia (z reguły przed 21 rokiem życia) przebywają na wolności co najmniej 5 lat⁶, wszyscy prowadzą ustabilizowany tryb życia. Rozmiary przestępczości są w tej grupie najmniejsze — przeciętna liczba skazań i przeciętna liczba pobytów w więzieniu wynosi tylko 2,5; nie ma wśród tych badanych osobników systematycznie nadużywających alkoholu.

Oprócz tych 84 młodocianych, zaliczonych do grup A, B i C, jest jeszcze 16 badanych, których nie można zaliczyć do żadnej z wymienionych grup i których dalszych losów nie omawiamy bliżej, gdyż 8 niemal cały okres katamnezy przebywało w więzieniu (w związku ze skazaniami na długoterminowe kary więzienia), pozostałych zaś 8 przebywało ostatnio na wolności najwyżej 3 lata i nie można było uzyskać o nich miarodajnych informacji (większość jednak spośród nich przebywała w badanym okresie dłużej w więzieniu niż na wolności).

Omawiamy poniżej 3 wyodrębnione grupy recydywistów z uwzględnieniem całego uzyskanego materiału, dotyczącego przede wszystkim kształtowania się ich przestępczości od samego początku aż do osiągnięcia przez nich 25—28 lat; zanalizowanie 3 wyraźnie zarysowujących się kategorii recydywistów i prześledzenie ich losów począwszy od okresu nieletniości wydaje się celowe z uwagi na niejednolite koleje ich losu, ich odmienne biografie oraz ich różną przestępczość. Załączone w aneksie tablice umożliwiają bliższe zorientowanie się w danych statystycznych, związanych z omawianą problematyką.

A. GRUPA RECYDYWISTÓW NAJBARDZIEJ WYKOLEJONYCH

Rozpatrując przestępczość w okresie nieletniości tej grupy recydywistów (36 zawodowych przestępców i 14 recydywistów nie będących przestępcami zawodowymi), stwierdza się, iż początek dokonywania kradzieży jest u nich najwcześniejszy, gdyż w 68% przypadków przypada na wiek poniżej 13 lat (w tym 34% na wiek poniżej lat 11).

Przestępcy zawodowi zaczęli kraść w 50% przypadków już przed 10 rokiem życia, popełniali oni w okresie nieletniości z reguły kradzieże z włamaniami do kiosków, sklepów, mieszkań, piwnic itp. i byli już wśród nich sprawcy takich przestępstw, jak okradanie osób pijanych (10) i rozbojów (5).

Przestępczość 14 recydywistów, nie zaliczonych do kategorii przestępców zawodowych, była w okresie nieletniości mniej nasilona; wię-

⁶ 9 przebywa na wolności ok. 6 lat, 3 — ok. 7 lat, 1 — ok. 7 i pół lat. Dopiero co najmniej 5-letni okres niepopelniania przestępstw, systematycznej pracy i ustabilizowanego trybu życia oraz nienadużywania często alkoholu uznano w badaniach za miarodajny dla stwierdzenia resocjalizacji badanego.

kszość kradzieży stanowiły kradzieże drobne, dokonywane bez włamania, nieraz na szkodę rodziny lub sąsiadów; początek ich przestępczości z reguły przypada dopiero na lata 11—12.

1. 36 przestępców zawodowych popełniało po 17 roku życia bądź wyłącznie przestępstwa przeciwko mieniu (21 badanych), bądź też przestępstwa te znacznie przeważały nad innymi przestępstwami (15 recydywistów). Przeciętnie każdy z tych badanych był skazany za dokonanie ok. 12 przestępstw. Wśród przestępstw przeciwko mieniu znakomitą większość (83%) stanowią kradzieże, rozboje nie przekraczają 7%, inne przestępstwa przeciwko mieniu — ok. 10%.

Recydywiści, będący przestępcami zawodowymi, prowadzą tryb życia typowy dla tej kategorii przestępców, nie pracują (bądź pracowali dawniej tylko dorywczo), tkwią w środowisku przestępczym, działają z reguły w kilkuosobowych grupach, połowa spośród nich popełniała ostatnio również przestępstwa poza Warszawą. Nie należą oni jednak do elity przestępczej; pewna specjalizacja ich działalności przestępczej zarysowuje się tylko w sposób fragmentaryczny. Dane, uzyskane w okresie badań, pozwalają z pewnymi zastrzeżeniami na następującą klasyfikację tych 36 wielokrotnych recydywistów, biorąc pod uwagę najczęściej popełniany rodzaj przestępstw:

11 badanych dokonywało głównie włamań do sklepów, kiosków i magazynów,

7 badanych okradało często pijanych osobników w parkach i na ulicach,

6 badanych było złodziejami kieszonkowymi,

4 badanych popełniało głównie kradzieże mieszkaniowe,

3 badanych fałszowało książeczki PKO,

2 badanych było paserami,

2 badanych okradało często osoby mieszkające w hotelach robotniczych,

1 badany był oszustem.

Wielu recydywistów, będących złodziejami, popełniało również inne kradzieże poza tymi, które były najbardziej typowe dla ich działalności przestępczej.

Okolo 60% kradzieży, popełnionych przez tych 36 przestępców zawodowych, zostało dokonanych przy pomocy włamania, w większości przypadków do kiosków, sklepów i magazynów oraz do mieszkań, garaży i piwnic. Kradzieże te były zazwyczaj uprzednio planowane przez parosobowe grupy przestępcze, w których główną rolę spełniali najczęściej badani recydywiści.

Przedmiotem tych kradzieży były artykuły żywnościowe, napoje alkoholowe oraz ubrania, materiały tekstylne, skóra, obuwie itp.; w ok.

15% przypadków przedmiotem kradzieży były zegarki, pieniądze i biżuteria; w kilku tylko przypadkach skradziono z garaży pojazdy mechaniczne oraz (z mieszkań) różne inne przedmioty (np. platery, radia, aparaty fotograficzne itp.).

Wartość artykułów skradzionych przy pomocy włamań znacznie przewyższała wartość artykułów skradzionych w inny sposób — z reguły w czasie 1 przestępstwa kradziono towary o wartości ponad 2000 zł, przy czym w blisko połowie tych kradzieży skradziono mienie wartości ponad 5000 zł.

Wśród kradzieży bez włamania (ok. 40%) spotykamy kradzieże ze sklepów i kiosków (10%), kradzieże rowerów i pojazdów mechanicznych z ulicy (10%), kradzieże kieszonkowe (9%), kradzieże z mieszkań, okradanie osobników nietrzeźwych na dworcach i ulicach oraz różne inne kradzieże.

12 badanych z tej grupy było skazanych za dokonanie łub za usiłowanie dokonania rozbojów (łącznie dokonali oni 15 rozbojów); zostały one dokonane w następujący sposób;

3 przestępstwa zakwalifikowane z art. 258 k.k. polegały na tym, że badani zostali zatrzymani w chwili dokonywania kradzieży (2 kieszonkowych, 1 z włamaniem), pobili świadków przestępstwa i zbiegli zabierając skradzione przedmioty niewielkiej wartości;

3 rozboje (art. 259 k.k.) były uprzednio zaplanowane i przygotowane przez kilkuosobowe grupy młodych przestępców (napad na sklep i na 2 mieszkania podwarszawskich ogrodników); poszkodowanym grożono nożem łub imitacją pistoletu, zabrano pieniądze i różne przedmioty (straty w tych 3 rozbojach wyniosły: 12 tys., 18 tys. i 25 tys. złotych);

w 3 przypadkach rozbój został dokonany przez recydywistów znajdujących się w stanie nietrzeźwym, podczas bójki z innymi pijanymi osobnikami; poszkodowani zostali pobici i zabrano im drobne sumy pieniędzy;

3 rozboje zostały popełnione w ten sposób, że sprawca (trzeźwy) zabrał grożąc pobiciem przechodniom na ulicy drobne sumy pieniędzy (50 i 25 zł) i zegarek; ofiary tych przestępstw nie zostały pobite; pozostałe rozboje zostały dokonane w podobny sposób, ale różniły się od poprzednich tym, że sprawca był nietrzeźwy i że ofiary napadu zostały pobite.

Recydywiści, będący sprawcami rozbojów, znani MO jako „złodzieje, awanturnicy i pijacy”, z reguły byli karani również 1—2 razy za dokonanie przestępstw z art. 132 i 133 k.k. łub za uszkodzenie ciała; rozbój był drugim, trzecim łub dalszym przestępstwem, za które byli karani sądownie.

2. Przestępczość 14 recydywistów poważnie wykolejonych, nie będących przestępcami zawodowymi, kształtuje się w ten sposób, iż tylko 4 popełniało wyłącznie lub głównie przestępstwa przeciwko mieniu (niemal wyłącznie kradzieże), u 10 zaś inne przestępstwa przeważały nad kradzieżami. Na każdego spośród nich przypada przeciętnie ok. 4 przestępstw przeciwko mieniu i ponad 2 inne przestępstwa (naruszenia nietykalności cielesnej, uszkodzenia ciała, opór władzy, wojskowe, fałszerstwa itd.)⁷.

Recydywiści ci reprezentują kategorię przestępców chronicznych, pracujących tylko dorywczo, z reguły kilkakrotnie karanych, przebywających w środowisku wykolejonych osobników. Różnią się oni od recydywistów, zaliczonych do przestępców zawodowych, przede wszystkim tym, iż ich działalność przestępcza jest o wiele mniej wyspecjalizowana, że popełniają oni różnorodne kradzieże, że są mniej aktywni jako przestępcy. Rozmiary ich alkoholizmu są bardzo duże, większe niż u przestępców zawodowych, z czym wiąże się drugi rodzaj ich przestępczości (opór władzy, naruszenie nietykalności cielesnej, uszkodzenie ciała).

Przebywali oni na wolności między kolejnymi aresztowaniami w 71% przypadków przeciętnie 7—12 miesięcy (przestępcy zawodowi aż w 78% przypadków przebywali przeciętnie na wolności poniżej 6 miesięcy), a w ok. 30% przypadków powyżej 1 roku. Przeszło połowa spośród nich przebywała dłużej na wolności niż w więzieniu od ukończenia 17 lat.

Spośród dokonanych przez nich 51 przestępstw przeciwko mieniu znakomitą większość (94%) stanowiły kradzieże ($\frac{3}{4}$ z nich zostało dokonane bez włamania, a $\frac{1}{4}$ z włamaniem), 6% zaś rozboje.

Kradzieże bez włamania (każdy z tych recydywistów miał sprawy sądowe o dokonanie co najmniej 1—2 takich kradzieży) były w większości przypadków kradzieżami ze sklepów (artykułów żywnościowych, pieniędzy z lady itp.); mieli oni również sprawy o kradzieże zegarków i drobnych z reguły sum pieniędzy osobom pijanym lub śpiącym w parkach, na dworcach oraz o różne inne kradzieże. Większość kradzieży została dokonana bez udziału współsprawców, przy czym wartość kradzionego mienia nie przekraczała 1000 zł (z reguły 300—600 zł).

Tylko ok. 25% kradzieży stanowiły kradzieże z włamaniem do kiosków, mieszkań, sklepów i piwnic; przedmiotem tych kradzieży były najczęściej artykuły żywnościowe oraz ubrania; szkody wyrządzone wynosiły od ok. 1000 do 3000 zł (tylko w 2 przypadkach włamań do skle-

---

⁷ Ogółem tych 14 badanych było skazanych za dokonanie ok. 100 przestępstw: 50% stanowiły przestępstwa przeciwko mieniu, 30% przestępstwa o charakterze chuligańskim, a 20% różne inne przestępstwa.

pów komisowych skradziono towary wartości kilkudziesięciu tysięcy złotych).

3 rozboje dokonane zostały przez recydywistów, będących w stanie nietrzeźwym: w i przypadku badany brał udział w bójce kilkunastu pijanych osobników i wyciągnął jednemu z uczestników bójki portfel (115 zł), w pozostałych 2 przypadkach badany z kilkoma pijanymi kolegami napadli na przechodniów na ulicy i pobili ich, zabierając drobne sumy pieniędzy i zegarki.

12 spośród 14 omawianych obecnie recydywistów dokonało łącznie ok. 30 przestępstw o tzw. charakterze chuligańskim: połowę spośród nich stanowiły przestępstwa zakwalifikowane z art. 132 i 133 k.k., dokonane w stosunku do milicjantów interweniujących na ulicy, pozostałe — to naruszenia nietykalności cielesnej, lekkie uszkodzenia ciała i bójki, popełnione z reguły na ulicach lub w parkach, przy czym poszkodowanymi byli przechodnie nie znani uprzednio sprawcom. Wszystkie te przestępstwa zostały dokonane przez badanych będących w stanie nietrzeźwym, zwykle wraz z kolegami również działającymi pod wpływem alkoholu.

3. Rozpatrując biografie 50 najbardziej społecznie wykolejonych recydywistów⁸, stwierdza się przede wszystkim, że pochodzą oni z domów rodzinnych, które w 74% przypadków ocenione zostały jako ujemne środowiska rodzinne.

54% pochodzi z rodzin niepełnych i wychowywało się z reguły bez ojca. Odsetek ojców nałogowych alkoholików lub systematycznie nadużywających alkoholu w dużych ilościach sięga 78%. Niemal wszyscy recydywiści (98%) wychowywali się w domach rodzinnych, w których nie zapewniono im należytej opieki, przy czym niezmiernie często (74%) skarżyli się oni w rozmowach z badającymi na niechętnie lub wrogie ustosunkowanie się do nich rodziców (z reguły ojca) w dzieciństwie. Matki pracowały zarobkowo w ok. 85% przypadków.

Środowiska rodzinne 50 najbardziej wykolejonych recydywistów są niewątpliwie najgorsze w badanym materiale; na uwagę zasługuje fakt, iż wśród braci tych recydywistów (w wieku powyżej 17 lat) co najmniej 57% było karanych sędownie (w grupie B — 29%, w grupie C — 8%)⁹.

Tylko 1/5 spośród tych 50 recydywistów ukończyła 7 klas szkoły podstawowej, 86% systematycznie wagarowało, znaczne opóźnienie szkol-

⁸ Wyodrębnienie 36 przestępców zawodowych i 14 recydywistów, nie zakwalifikowanych jako zawodowych, nie wydaje się celowe z uwagi na brak istotnych różnic w wielu omawianych kwestiach.

⁹ Informacje o karalności braci recydywistów uzyskano podczas rozmów z badanymi i członkami ich rodzin; w rzeczywistości więc rozmiary przestępczości braci recydywistów są zapewne większe.

ne występowało u 36%, poważne trudności wychowawcze w szkole i w domu sprawiało 82%, często uciekało z domu 76%.

Rozpatrując objawy nieprzystosowania społecznego w okresie szkolnym, nie należy zapominać o uzyskanych od matek informacjach świadczących o cechach patologicznych tych osobników. We wczesnym dzieciństwie niemal połowa (46%) spośród nich moczyła się, 30% miało lęki nocne i źle sypiało. Większość (60%) ujawniała już w wieku szkolnym cechy wzmożonej pobudliwości, dyspozycje do reakcji impulsywnych, gwałtownych, a $\frac{1}{3}$ wyraźne tendencje do agresji. 36% było uważanych w szkole za dzieci niezdolne (3 uczyło się w szkole specjalnej).

Dane przemawiające za możliwością istnienia organicznego podłoża zaburzeń osobowości, uszkodzenia mózgu (porody o patologicznym przebiegu i zamartwice, urazy czaszki z objawami wstrząsu mózgu, zapalenie opon mózgowych) występowały w anamnezach aż w 48% przypadków.

Niemal wszyscy recydywiści, zaliczeni do omawianej grupy A, zaczęli często nadużywać alkoholu w wieku poniżej lat 18 (90%) i 62% spośród nich piło już ostatnio systematycznie wódkę w dużych ilościach kilka razy tygodniowo (42% piło niemal codziennie).

Nie należy zapominać o tym, że 84% tych recydywistów przebywało od ukończenia 17 lat (w okresie przeciętnie ok. 10 lat) dłużej w więzieniu niż na wolności, że u większości (56%) przeciętny pobyt na wolności między kolejnymi aresztowaniami nie przekraczał 6 miesięcy i że tylko w wyjątkowych przypadkach (8%) mamy do czynienia z osobnikami, u których przeciętny okres pobytu na wolności między poszczególnymi aresztowaniami był dłuższy aniżeli 1 rok.

B. GRUPA RECYDYWISTÓW MNIEJ WYKOLEJONYCH

Badani recydywiści zaliczeni do grupy B (21) zaczęli popełniać przestępstwa później niż należący do grupy A poprzednio omawianej — początek przestępczości datuje się u nich z reguły dopiero od 13 lat lub później (tylko jednak 3 spośród nich nie popełniało przestępstw przed ukończeniem 17 lat), $\frac{2}{3}$ miało sprawy w sądzie dla nieletnich, przy czym kradzieże stanowiły tylko niewiele ponad połowę, resztę zaś takie przestępstwa, jak naruszenie nietykalności cielesnej, lekkie uszkodzenie ciała oraz zniszczenie mienia (wybicie szyb, niszczenie pojemników na śmieci itd.), tylko 1 badany został skazany za znieważenie milicjanta; przestępstwa te dokonane zostały, podobnie zresztą jak połowa kradzieży, w stanie nietrzeźwym, mimo iż badani mieli tylko 14—16 lat.

Tylko 4 spośród recydywistów zaliczonych do grupy B popełniało W okresie nieletniości wyłącznie kradzieże (na szkodę rodziny i w szkole).

Znakomitą większość przestępstw (ok. 76%), za które zostali skazani po ukończeniu 17 lat, stanowią przestępstwa z art. 132 § 1 i 133 § 1 k.k. oraz przeciwko zdrowiu (przeciętnie na 1 badanego przypada 6 przestępstw tego rodzaju), natomiast przestępstwa przeciwko mieniu nie przekraczają ok. 16%.

9 spośród recydywistów zaliczonych do tej grupy było karanych wyłącznie za popełnienie pod wpływem alkoholu przestępstw z art. 132 § 1, 133 § 1, 239 § 1, 237 § 1 i 240 k.k. oraz z art. 23 ustawy o zwalczaniu alkoholizmu.

Pozostali recydywiści (12) popełniali oprócz przestępstw powyżej wymienionych również przestępstwa przeciwko mieniu, najczęściej drobne kradzieże bez włamania oraz przywłaszczenia niewielkich sum pieniędzy, powierzonych przez instytucję, w której pracowali.

Na uwagę zasługuje fakt, iż 5 recydywistów sprawców rozbojów nie było uprzednio karanych za przestępstwa przeciwko mieniu; mieli oni wyłącznie sprawy z art. 132 i 133 k.k. oraz przeciwko zdrowiu. Rozboje te dokonywane były w stereotypowy sposób: sprawca wraz z 2—3 kolegami (wszyscy w stanie nietrzeźwym) zaczepiali na ulicy lub w pociągu nieznanego osobnika (zazwyczaj również pijanego), wszczynali z nim awanturę, bili go dotkliwie i zabierali mu zegarek oraz pieniądze (sumy zrabowane w ten sposób nie przekraczały 100 zł).

Rozmiary wykolejenia społecznego badanych z grupy B są mniejsze niż w omawianej poprzednio grupie A; przestępczość tych recydywistów jest związana przede wszystkim z systematycznym nadużywaniem przez nich alkoholu; prowadzą oni bardziej unormowany tryb życia.

Większość tych badanych rozpoczęła pracę zarobkową wkrótce po ukończeniu szkoły lub przerwaniu nauki szkolnej. Tylko 6 jednak pracowało dość systematycznie bez dłuższych przerw, zmieniając wielokrotnie miejsce i rodzaj pracy; zaczynali oni jednak ponownie pracować zaraz po zwolnieniu z więzienia. 4 miało wyuczony zawód (frezer, tokarz, kierowca, pracownik umysłowy), 2 pracowali jako robotnicy fizyczni (na budowie, w transporcie, jako pomocnicy robotników wykwalifikowanych itd.). 15 recydywistów pracowało nieregularnie, właściwie tylko dorywczo, zmieniało miejsca pracy przeciętnie 7—8 razy w ciągu roku; mieli oni dłuższe okresy, w których nie zarabkowali, a najdłuższy okres ich zatrudnienia w 1 miejscu pracy nie przekraczał 6 miesięcy. Badani ci nie mieli wyuczonego zawodu i pracowali jako robotnicy fizyczni w przedsiębiorstwach budowlanych, montażowych

i transportowych. Byli oni często zwalniani z pracy za picie alkoholu i za opuszczanie dni pracy¹⁰.

Badani recydywiści pracujący bardzo nieregularnie, którzy z reguły przepijali większość zarobków, mieszkali z rodzicami lub żonami i pozostawali właściwie na utrzymaniu najbliższej rodziny.

W omawianej grupie 21 recydywistów przypada na 1 badanego średnio 4,8 skazań i 8 przestępstw, przy czym ponad połowa spośród tych badanych przebywała od ukończenia 17 lat dłużej na wolności niż w więzieniu. Jakkolwiek przeciętny okres pobytu na wolności między kolejnymi aresztowaniami u 42% spośród nich nie przekracza 8 miesięcy, to jednak aż u 39% wynosi co najmniej 1 rok (w poprzednio omawianej grupie A tylko 8% recydywistów przebywało przeciętnie co najmniej 1 rok na wolności między kolejnymi aresztowaniami).

Biorąc pod uwagę specjalny charakter ich przestępczości, w której przestępstwa z art. 132 i 133 k.k. oraz przestępstwa przeciwko zdrowiu stanowią aż 76%, należy zwrócić szczególną uwagę na dane o alkoholizmie tych recydywistów. Na podstawie informacji uzyskanych od członków ich rodzin i danych milicyjnych można, uznać wszystkich tych badanych za pijących systematycznie duże ilości alkoholu i upijających się co najmniej 3 razy tygodniowo, przy czym ok. 40% spośród nich stanowią zapewne alkoholicy nałogowi. Wiek rozpoczęcia częstego nadużywania alkoholu u 87% tych recydywistów przypada na okres przed ukończeniem lat 18.

Porównując powyższe dane oraz informacje o rozmiarach alkoholizmu u recydywistów zaliczonych do grupy A stwierdza się, że u 87% spośród tych ostatnich występowało podobne nasilenie alkoholizmu jak w grupie B. Jeśli więc dane o alkoholizmie uzyskane w okresie badań i katamnez są prawdziwe (a można mieć co do tego oczywiście zastrzeżenia), to czynnik „systematyczne nadużywanie alkoholu” nie tłumaczy istotnej różnicy w przestępczości recydywistów zaliczonych do grup A i B,

Na specjalną uwagę zasługują dane o pewnych cechach osobowości omawianych recydywistów z grupy B. 81% stanowią badani bardzo drażliwi i wybuchowi, $\frac{1}{4}$ wykazuje wyraźne tendencje do agresji również wówczas, gdy nie znajdują się pod wpływem alkoholu, wszyscy zaś recydywiści z tej grupy są bardzo agresywni w stanie nietrzeźwym. Brak jest właściwie w tej grupie badanych, których osobowość można byłoby uznać za normalną w świetle zebranych informacji od najbliższego otoczenia. W anamnezach uzyskanych od matek występuje bardzo wysoki odsetek, sięgający aż 60% przypadków, w których istnieje duże prawdopodobieństwo przebycia organicznych schorzeń ośrodkowego ukła-

¹⁰ 4 spośród tych 15 recydywistów podejmowało pracę tylko sporadycznie (przy wyładowywaniu węgla, wywożeniu gruzu itp.).

du nerwowego (porody o patologicznym przebiegu, urazy mózgu w dzieciństwie). Nie można na podstawie informacji uzyskanych w anamnezach uznać oczywiście tych badanych za encefalopatów, ale na uwagę zasługuje fakt, że tak liczny odsetek przypadków z podejrzeniem na zmiany organiczne w mózgu występuje tylko w tej grupie badanych recydywistów.

Wśród tych recydywistów stwierdza się zarazem najwyższy odsetek półsierot (62%) i najwyższy odsetek ojców nałogowych alkoholików (48%).

Na pytanie, dotyczące kwestii inadaptacji społecznej tych recydywistów w okresie nieletniości, można udzielić następującej odpowiedzi: prawdopodobnie co najmniej ok. 70% spośród nich zaliczyć można do kategorii dzieci sprawiających poważne trudności wychowawcze w domu i w szkole, 81% wagarowało systematycznie ze szkoły, 57% uciekało z domu, ponad połowa nie ukończyła szkoły podstawowej.

C. GRUPA MŁODOCIANYCH RECYDYWISTÓW NIE POPEŁNIAJĄCYCH PRZESTĘPSTW OD 6 LAT

Spośród 13 badanych z grupy C 9 popełniało kradzieże w okresie nieletniości, przy czym większość zaczęła kraść w wieku 12—14 lat. Mieli oni sprawy w sądzie dla nieletnich z reguły o dokonanie drobnych kradzieży (bez włamań) z mieszkań i kiosków, na szkodę rodziców lub rodziny, w 2 przypadkach o dokonanie kradzieży kieszonkowych, 2 badani mieli poza tym sprawy o drobne przestępstwa o charakterze chuligańskim.

Jeśli chodzi o przestępczość po 17 roku życia, to większość tych badanych była karana tylko 2 razy ¹¹, przy czym przeciętna liczba skazań wynosi 2,6, a przeciętna liczba przestępstw, za które odpowiadali przed sądem — ok. 4. Niemal wszystkie te przestępstwa zostały dokonane, gdy badani mieli 17—20 lat (tylko 2 badani zostali skazani ostatni raz w wieku 21 i 22 lata).

84% dokonanych przestępstw stanowią przestępstwa przeciwko mieniu, niemal wyłącznie kradzieże (kradzieże z mieszkań i z piwnic na szkodę sąsiadów, mleka z butelek stojących koło sklepu, kradzieże rowerów, narzędzi w miejscu pracy) oraz przywłaszczenia niewielkich sum pieniędzy w miejscach pracy. Tylko 2 badani dokonali włamań (łącznie 5) do sklepów i kiosków, kradnąc wino, papierosy i artykuły żywnościowe.

3 badani dokonali rozboju (w wieku 17—19 lat); w 2 przypadkach były to napady na ulicy na przechodniów przez 3—4 pijanych młodo-

¹¹ Należy przypomnieć, iż młodociani, którzy byli karani tylko 1 raz i 1 raz przebywali w więzieniu, nie zostali objęci badaniami.

cianych osobników, w 1 przypadku napad na mieszkanie ciotki badanego, dokonany z użyciem imitacji pistoletu.

Przestępstwa „o charakterze chuligańskim” stanowią tylko ok. 7% (niemal wyłącznie naruszenia nietykalności cielesnej dokonane pod wpływem alkoholu).

Badani zaliczeni do grupy C nie popełniają przestępstw od co najmniej 6 lat; 9 przebywa na wolności ok. 6 lat, 3 — ok. 7 lat, 1 — ok. 7 i pół lat.

Badani ci rekrutują się na ogół z domów rodzinnych, zakwalifikowanych jako „dobre środowiska rodzinne”, tylko 3 wychowywało się w niepełnych rodzinach, 4 ojców było pracownikami umysłowymi, połowa matek nie pracowała zarobkowo, alkoholizm w rodzinie występował w 4 przypadkach. Zły stan opieki nad dziećmi był jednak w tych rodzinach zjawiskiem typowym (występował w 10 przypadkach).

13 młodocianych, którzy zostali uznani w okresie ostatniej katamnezy za zresocjalizowanych, pochodzi więc z reguły raczej z pozytywnych środowisk rodzinnych, z którymi nie spotykamy się u innych badanych recydywistów.

Niemal wszyscy badani (12) z tej grupy ukończyli co najmniej szkołę podstawową, z reguły bez większego opóźnienia, większość nie wagarowała ze szkoły i nie sprawiała poważnych trudności wychowawczych, tylko 3 uciekało z domu. 11 badanych posiada wyuczony zawód. Wszyscy pracują systematycznie, rzadko zmieniając miejsca pracy (11 spośród nich pracuje w tym samym zakładzie pracy ponad 2 lata, 2 — ok. półtora roku), żaden nie nadużywa systematycznie alkoholu, wszyscy są żonaci i posiadają dzieci (przy czym opinie uzyskane od matek badanych o ich żonach są pozytywne).

Większość spośród tych 13 badanych młodocianych recydywistów uważanych było przez matki i żony za „nerwowych, nieopanowanych, gwałtownych”, tylko jednak 3 wykazywało tendencje do agresji. Jeden miał dawniej napady drgawkowe (rozpoznawano padaczkę).

Porównując wyniki badań 100 recydywistów uzyskane w okresie, gdy ich przeciętny wiek wynosił ok. 20 lat, oraz wyniki katamnez, obejmujące okres do końca 1964 roku, gdy badani osiągnęli przeciętnie wiek 26;6 lat, stwierdza się co następuje: 50 najbardziej obecnie wykolejonych zawodowych i chronicznych przestępców rekrutuje się spośród młodocianych, uznanych już w 1959 r. za najbardziej wykolejonych i związanych blisko ze środowiskiem przestępczym (28), bądź za takich młodocianych recydywistów, którzy już wówczas ujawniali poważne objawy wykolejenia społecznego (21).

W grupie 21 recydywistów, których przestępczość jest uwarunkowana głównie ich częstym alkoholizowaniem się i u których kradzieże nie przekraczają 16% ogółu popełnionych przestępstw, niemal wszyscy (19) uznani zostali w 1959 r. za recydywistów wykolejonych społecznie w związku przede wszystkim z systematycznym nadużywaniem alkoholu.

W grupie zaś 13 byłych przestępców, którzy od ok. 6 lat nie popełniają przestępstw i których można uznać obecnie za zresocjalizowanych, mamy do czynienia niemal wyłącznie (12) z takimi młodocianymi recydywistami, których już w 1959 roku uznano za mało wykolejonych i rokujących dobrą prognozę.

Okazuje się więc, że wyniki badań z okresu, gdy recydywiści byli w wieku 17—20 lat — w powiązaniu z danymi dotyczącymi okresu nieletniości — stanowią w zasadzie miarodajną podstawę dla przewidywania dalszych losów młodocianych recydywistów w okresie co najmniej 6 lat.

Fakt, iż tylko 13% spośród 100 badanych młodocianych recydywistów można uznać obecnie za zresocjalizowanych, posiada szczególną wymowę społeczną.

III

W związku z powyższymi wynikami badań 100 młodocianych recydywistów i dalszych ich losów wyłania się kwestia bezskuteczności stosowanych wobec recydywistów sankcji — środków wychowawczo-poprawczych w okresie nieletniości i kar pozbawienia wolności po ukończeniu przez nich 17 lat.

Przypominamy, że w badanym materiale aż 91 młodocianych popełniało niejednokrotnie kradzieże w okresie nieletniości, a początek przestępczości u co najmniej 54% spośród nich przypada na wiek przed ukończeniem 13 lat (tylko 12% zaczęło dokonywać kradzieży w wieku 15 lat i powyżej), że 80 miało sprawy w sądzie dla nieletnich oraz iż 44 przebywało w zakładach poprawczych (z reguły dopiero w wieku od 15—16 lat).

Bezskuteczność stosowanych przez sądy dla nieletnich środków wychowawczo-poprawczych (zarówno dozorów kuratora, jak i zakładów) jest oczywista. Spośród 44 recydywistów, którzy przebywali w zakładach poprawczych, 20 zostało zwolnionych już przed upływem roku, 12 przebywało w zakładzie tylko od 1 roku do 2 lat i jedynie 12 dłużej aniżeli 2 lata. Nie miało ukończonej szkoły podstawowej w chwili zwolnienia z zakładu aż 31 badanych, uczyło się zawodu tylko 29 (szewstwa, krawiectwa, ogrodnictwa) i jedynie 8 spośród nich ukończyło szkolenie ¹².

¹² Żaden spośród uczących się zawodu w zakładzie poprawczym nie pracował później w tym zawodzie, którego się uczył w okresie pobytu w zakładzie.

Badani recydywiści po osiągnięciu wieku odpowiedzialności karnej zostali skazani w okresie 8—11, lat łącznie na 466 kar pozbawienia wolności, spośród których: kary nie przekraczające 6 miesięcy wynosiły 31% ogółu kar, kary poniżej 1 roku — 52%, poniżej półtora roku — 66% i poniżej 2 lat — 73% ogółu kar.

Kary więc w wysokości 2 lat i powyżej nie przekraczają 27% ogółu kar więzienia wymierzonych badanym recydywistom w okresie przeciętnie ok. 10 lat. Analiza tych kar (2 lat i powyżej) w powiązaniu z rodzajami popełnionych przestępstw wykazała, że tylko w przypadkach rozboju orzekano z reguły kary w takiej wysokości (89%), w pozostałych natomiast rodzajach przestępstw kary te stanowiły znaczną mniejszość wahając się od 4% (w przypadkach skazań z art. 132 i 133 k.k.) do 23% (w odniesieniu do spraw z art. 257); jedynie w przypadkach kradzieży mienia społecznego spotykamy się z karami więzienia w wysokości 2 lat i powyżej w 55% przypadków¹³.

Rozpatrując kary orzeczone wobec 3 wyodrębnionych kategorii recydywistów: najbardziej wykolejonych społecznie (A), mniej wykolejonych (B) i młodocianych recydywistów, którzy przestali popełniać przestępstwa już w 22 roku życia (C), otrzymano następujące wyniki uwidocznione w poniższej tabelicy. Dane te wskazują na nader znamieny fakt, iż kary po-

Wymiar kary pozbawienia wolności w poszczególnych grupach badanych recydywistów (dane w %)

Wymiar kary	Ogółem* (466 kar)	A (280 kar)	B (99 kar)	C (34 kary)
Do 6 miesięcy	32	29	31	38
Poniżej 1 roku	52	49	62	47
Poniżej 1½ roku	66	64	79	62
Poniżej 2 lat	73	71	84	71
2 lata i powyżej	27	29	16	29

* Suma kar w rubryce „Ogółem” różni się od sumy kar uwidoczonych w grupach A, B i C, gdyż spośród 100 badanych wyodrębniono 16 recydywistów, nie zaliczonych do żadnej z tych grup.

zbawienia wolności orzekane w stosunku do najbardziej obecnie wykolejonych 50 recydywistów (A) nie różnią się od kar wymierzonych 13 młodocianym recydywistom, którzy popełniali przestępstwa po ukończeniu 17 lat tylko w okresie niewielu lat i zresocjalizowali się później całkowicie (C), mimo iż rodzaj przestępstw popełnionych przez recydywistów

¹³ Pomijamy kilka przypadków, w których zastosowano wysoki wymiar kary w związku z takimi przestępstwami, jak usiłowanie zabójstwa (1), zgwałcenie (3), z art. 4 m. k. k. (1) itp.

z obu tych grup nie wykazuje istotnych różnic. Kary poniżej 2 lat więzienia stanowią u przestępców zaliczonych do grup A i C — 71 i 71%, kary więzienia w wysokości 2 lat i powyżej — 29 i 29%, mimo zupełnie różnego stopnia wykolejenia społecznego i rzeczywistego nasilenia przestępczości u recydywistów w grupach A i C ¹⁴.

Nieuwzględnianie przez sądy stopnia wykolejenia przestępców, brak racjonalnych wytycznych w polityce karnej uwidaczniają również dane dotyczące wymiaru kar w kolejnych skazaniach.

Wymiar kary w kolejnych skazaniach (dane w %)

Wymiar kary	Kolejne skazania						
	I	II	III	IV	V	VI	VII i dalsze
Do 6 miesięcy	45	22	24	34	23	31	40
Poniżej 1 roku	68	50	46	45	42	48	60
Poniżej 2 lat	87	71	70	63	67	71	80
2 lata i powyżej	13	29	30	37	33	29	20

Powyższe odsetki wskazują na to, iż brak jest zależności między wysokością wymierzonych przez sądy kar a kolejnością skazań. Odsetek kar pozbawienia wolności nie przekraczających 6 miesięcy kształtuje się w ten sposób, iż jest on stosunkowo najwyższy w I i VII wyroku, a podobny w II, III i V. Odsetek kar poniżej 2 lat jest niemal taki sam w skazaniach I i VII oraz identyczny w skazaniach II i VI. Kary więc pozbawienia wolności w wymiarze 2 i więcej lat orzekane są równie często w II i III jak i w VI skazaniu.

Stwierdzono poza tym, iż średni wymiar kary nie wykazuje zależności z nasileniem recydywy: u przestępców karanych 3 razy średni wymiar kary wynosił 16 miesięcy, u recydywistów karanych 4 razy — 19 miesięcy, u karanych 5 razy — 18 miesięcy, u karanych 6 razy — 12 miesięcy, a u karanych 7 i więcej razy — 13 miesięcy.

Średni wymiar kary jest więc u wielokrotnych recydywistów karanych 6 i więcej razy niższy niż u przestępców karanych tylko 3 razy — mimo iż 83% spośród karanych 6 i więcej razy stanowią recydywiści najbardziej wykolejeni społecznie, u których znakomita większość prze-

¹⁴ Pomijamy kwestię kar orzeczonych w odniesieniu do recydywistów z grupy B z uwagi na zupełnie odmienny charakter ich przestępczości. Recydywiści ci, u których większość popełnionych przestępstw związana jest z ich alkoholizmem i u których kary więzienia poniżej 1 roku stanowią 62% ogółu wymierzonych im kar, reprezentują specjalną kategorię wykolejonych osobników, wymagających zapewne odrębnego traktowania z uwagi na ich alkoholizm i duże nasilenie zaburzeń osobowości.

stępstw sprowadza się do kradzieży (co eliminuje ewentualny wpływ kwalifikacji prawnej przestępstw na wymiar kar).

Badając zależność między długością pobytu w więzieniu a długością późniejszego pobytu na wolności przed ponownym aresztowaniem, otrzymano wyniki, uwidocznione w poniższej tabelicy. Dane zawarte w poniższej tabelicy świadczą wyraźnie, że nie ma istotnej zależności między długością pobytu w więzieniu a długością późniejszego pobytu na wolności przed ponownym aresztowaniem ($x^2 = 7,905$; $n = 6$; $p > 0,20$).

Długość pobytu w więzieniu a okres czasu, po którym nastąpiło ponowne aresztowanie

Pobyt na wolności do ponownego aresztowania	Pobyt w więzieniu					
	do 6 miesięcy		7 miesięcy do 1 roku		3 lata i powyżej	
	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
6 miesięcy i poniżej	39	43,8	51	50,5	22	62,9
7—11 miesięcy	24	27,0	23	22,8	5	14,3
12—23 miesiące	20	22,4	16	15,8	8	22,8
2 lata i powyżej	6	6,8	11	10,9	0	—
Ogółem	89	100,0	101	100,0	35	100,0

Okazuje się, iż recydywiści zwolnieni z więzienia po odbyciu maksimum 6 miesięcy kary pozbawienia wolności zostali w 44% przypadków ponownie aresztowani przed upływem pół roku, a recydywiści zwalniani po odbyciu 3 i więcej lat więzienia znaleźli się aż w 63% przypadków znowu w więzieniu przed upływem pół roku. Odsetki recydywistów, którzy przebywali na wolności 1 rok i dłużej po zwolnieniu z więzienia, kształtują się bardzo podobnie w przypadkach pobytu w więzieniu tylko do 6 miesięcy, jak i w przypadkach, gdy pobyt w więzieniu wynosił co najmniej 3 lata (29 i 23)¹⁵.

Badania wykazały więc, że sądy wymierzając kary nie biorą z reguły pod uwagę rozmiarów wykolejenia społecznego i że orzeczone kary w związku z rodzajem przestępstw popełnionych przez recydywistów kształtują się zazwyczaj dlatego na niskim poziomie¹⁶. Wyniki badań

¹⁵ Podkreślić należy specjalnie, że również w przypadkach, gdy stosowano kary w wysokości 3 i więcej lat więzienia w początkowym okresie, gdy badani recydywiści mieli poniżej 21 lat, nie zdołano zapobiec ich dalszej szybkiej recydywie. Spośród 19 młodocianych recydywistów, którym wymierzono karę co najmniej 3 lat więzienia, 12 zostało ponownie aresztowanych przed upływem 10 miesięcy (aż 8 przed upływem pół roku), a 4 przebywało na wolności tylko poniżej 2 lat.

¹⁶ Znakomitą bowiem większość przestępstw popełnianych przez recydywistów stanowią kradzieże (często powodujące stosunkowo niewielkie szkody), a poza tym przestępstwa z art. 132, 133, 237, 239 k. k.

świadczą jednak również o tym, że stosowanie długoterminowych kar pozbawienia wolności wobec recydywistów nie zapobiega ich dalszej recydywie, gdyż nie ma istotnej zależności między długością pobytu w więzieniu a długością późniejszego pobytu na wolności przed ponownym aresztowaniem.

*

Wyniki badań 100 młodocianych recydywistów i dalszych ich losów, podobnie jak i wyniki badań katamnestycznych Zakładu Kryminologii w przypadkach nieletnich recydywistów¹⁷, przemawiają zgodnie za tym, że proces wykołajania się społecznego młodocianych recydywistów datuje się z reguły od dzieciństwa oraz że stosowane wobec nich rodzaje środków wychowawczo-poprawczych w okresie nieletniości jak i kar pozbawienia wolności w okresie późniejszym są z reguły bezskuteczne.

---

¹⁷ Por. S. Batawia, H. Kołakowska, A. Strzembosz, S. Szelhaus: *Wyniki badań dalszych losów nieletnich i młodocianych recydywistów (katamnezy w 443 przypadkach)*, „Państwo i Prawo”, 1965, nr 4.

ANEKS

Tablica 1. Dane dotyczące domów rodzinnych badanych

	Grupy badanych *					Ogółem badanych (100)
	A (50)		B (21)		C (13)	
	1. b.	%	1. b.	%	1. b.	
1. Struktura rodziny:						
rodziny pełne	23	46	8	38	10	45
rodziny niepełne	27	54	13	62	3	55
Wiek, w którym badani utracili ojca lub matkę**:						
poniżej 7 lat	16		10		1	32(58%)
7—14 lat	8		2		1	16(29%)
15—16 lat	3		1		1	7(13%)
2. Zawód ojca:						
robotnik	41	82	19	90	9	82
pracownik umysłowy	5	10	1	5	4	13
rzemieślnik	4	8	1	5	—	5
3. Matki pracujące zarobkowo:						
w rodzinach pełnych	20		6		5	32(71%)
w rodzinach niepełnych	17		13		2	36(84%)
4. Alkoholizm ojców:						
pijący nałogowo (alkoholicy)	19	38	10	48	2	39
systematycznie nadużywający alkoholu	19	38	5	24	2	29
5. Pożycie rodziców:						
złe	35	70	13	62	3	62
dobre	15	30	8	38	10	38
6. Stan opieki nad badanymi w dzieciństwie:						
zły	49	98	20	95	10	93
dobry	1	2	1	5	3	7
7. Zły stosunek do badanego w dzieciństwie:						
obojga rodziców	12	24	2	10	—	14
ojca lub matki	25	50	10	48	3	44
8. Karalność braci, którzy ukończyli 17 lat ***	16	57	5	29	1	23(37%)

* We wszystkich tablicach oprócz danych dotyczących 100 badanych młodocianych recydywistów figurują dane o 3 wyodrębnionych grupach recydywistów (A, B, C); pomięto 16 badanych, nie zaliczonych do żadnej z tych grup ze względów omówionych na stronie 102.

** 43 badanych wychowywało się bez ojców, 10 — bez matek, 2 badani byli sierotami. Odsetki dotyczące wieku, w którym badani utracili ojca lub matkę, obliczono od liczby badanych z rodzin niepełnych.

*** Odsetki obliczono w stosunku do ogółu braci w wieku powyżej 17 lat.

Tablica 2. Dane dotyczące okresu szkolnego badanych

	Grupy badanych					Ogółem badanych (100)
	A (50)		B (21)		C (13)	
	1. b.	%	1. b.	%	1.b.	
1. Ukończyło klas:						
poniżej 5	17	34	4	19		21
5—6	22	44	7	33	1	37
7 i więcej	11	22	10	48	12	42*
2. Powtarzało 2 i więcej klas	19	38	4	19	2	29
3. Wagarowało systematycznie **	43	86	17	81	6	77
4. Sprawiało poważne trudności wychowawcze w domu i w szkole	41	82	15	72	4	68
5. Ucieczki z domu:						
nie uciekało	12	24	9	43	10	42
uciekało niejednokrotnie ***	38	76	12	57	3	58
6. Piło alkohol przed 16 rokiem życia co najmniej 3 razy miesięcznie	35	78	11	55	2	52

* Zaledwie 11 badanych spośród tych 42 uczyło się nadal po ukończeniu 7 klas szkoły podstawowej (w grupie A — 4, w grupie B — 1, w grupie C — 3).

** Jako „systematycznie wagarujących ze szkoły” kwalifikowano takich recydywistów, którzy — według informacji uzyskanych od matek i samych badanych — opuszczali zajęcia szkolne w ciągu roku wielokrotnie po kilka do kilkunastu dni z rzędu.

*** Spośród 58 badanych uciekających niejednokrotnie z domu, tylko 10 uciekało 3—5 razy, 14 6—10 razy, 16 11—15 razy; w pozostałych 18 przypadkach liczby ucieczek nie udało się dokładnie ustalić (we wszystkich tych jednak przypadkach liczba ucieczek przekraczała 3). Przed 12 rokiem życia zaczęło uciekać z domu 24% badanych i tylko u 28% początek ucieczek przypada na lata 14—16.

Tablica 3. Dane dotyczące-pracy badanych

	Grupy badanych					Ogółem badanych (100)
	A (50)		B (21)		C (13)	
	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	
1. Nie pracowało w ogóle	7	14				10
Pracowało tylko dorywczo	29	58	4	19		36
Pracowało nieregularnie z długimi przerwami	14	28	11	52		32
Pracowało systematycznie			6	29	13	22
2. Najdłuższy okres zatrudnienia w 1 zakładzie pracy*:						
poniżej 7 miesięcy	34	79	6	29		48 (53%)
7—11 miesięcy	7	16	6	29		16 (18%)
1 rok i powyżej	2	5	9	42	13	26 (29%)
3. Posiada wyuczony zawód	2	4	4	19	11	23

* Dane o 90 badanych (10 nigdy nie pracowało).

Tablica 4. Dane o alkoholizmie badanych

Wyszczególnienie	Grupy badanych					Ogółem badanych	
	A		B		C		
	l.b.	%	l.b.	%	J.b.	l. b.	%
1. Wiek rozpoczęcia nadużywania alkoholu (u 83 badanych) *:							
poniżej 17 lat	24	54	7	33,3		38	45
17 lat	16	37	7	33,3	3	23	28
18 lat i powyżej	4	9	7	33,3	5	22	27
2. Rozmiary alkoholizmu (u 89 badanych) **:							
piją 1—2 razy tygodniowo	15	33			9	32	36
piją 3—4 razy tygodniowo	10	22	13	62	—	26	29
piją niemal codziennie	21	45	8	38	—	31	35

* Ogółem uzyskano dane o początkach nadużywania alkoholu u 83 badanych (11 młodocianych nie nadużywało w ogóle alkoholu, odnośnie do 6 badanych nie udało się ustalić, od kiedy zaczęli nadużywać alkoholu). W grupie A figuruje 44 badanych, w grupie B — 21, w grupie C — 8 badanych. Jako kryterium „nadużywania alkoholu” uznano picie alkoholu co najmniej 2 razy miesięcznie w ilościach powodujących stan nietrzeźwości.

** We wszystkich tych przypadkach picie alkoholu doprowadzało do stanu nietrzeźwości, z reguły do upijania się.

Tablica 5. Dane o przestępczości badanych do ukończenia przez nich
25—28 lat (łącznie z okresem nieletniości)

	Grupy badanych					Ogółem badanych
	A (50)		B (21)		C (13)	
	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	
I. OKRES NIELETNIO&CI:						
Początek przestępczości:						
przed ukończeniem 11 lat	17	34	1	—	2	20
przed ukończeniem 13 lat	34	68	4	19	5	49
przed ukończeniem 15 lat	45	90	14	67	10	80
przed ukończeniem 17 lat	50	100	18	86	10	91
po ukończeniu 17 lat	—	—	3	14	3	9
Miało sprawy w sądzie dla nieletnich	46	92	14	67	9	80
Liczba spraw*:						
1	18	39	10	71	3	37 (46)
2	16	35	4	29	3	26 (33)
3 i więcej	12	26	—	—	3	17 (21)
Przebywało w zakładach po- prawczych	28	56	4	19	4	44
II. OKRES PO UKOŃCZE- NIU 17 LAT						
Byli karani przez sąd:						
2 razy	—	—	—	—	8	13
3 razy	2	4	5	24	3	13
4—5 razy	20	40	9	43	2	39
6—7 razy	19	38	6	29	—	25
8 i więcej razy	9	18	1	4	—	10
Przeciętna liczba skazań na 1 recydywę	6,0		4,8		2,6	4,9
Przeciętna liczba pobytów w więzieniu na 1 recydywę	6,3		4,8		2,8	5,1
Przeciętny okres pobytu na wolności między kolejnymi aresztowaniami**:						
3 miesiące i poniżej	12	24	2	9	—	18 (20%)
4—6 miesięcy	16	32	7	33	—	26 (28%)
7—12 miesięcy	18	36	4	19	—	30 (32%)
1 rok i powyżej	4	8	8	39	—	18 (20%)
Badani, którzy po ukończeniu 17 lat przebywali dłużej w więzieniu niż na wolności	42	84	10	47	—	65
Badani, którzy po ukończeniu 17 lat przebywali dłużej na wolności niż w więzieniu	8	16	11	53	13	35

* W rubryce „liczba spraw” uwzględniono tylko sprawy, które zakończyły się w sądzie orzeczeniem środków wychowawczo-poprawczych; w rzeczywistości liczba spraw, które wpłynęły do sądu dla nieletnich przeciwko badanym, była większa.

** Uwzględniono 92 badanych; pominięto 8, którzy przebywali w więzieniu tylko po 2 razy. Dla grupy C obliczanie przeciętnego okresu pobytu na wolności między kolejnymi aresztowaniami pozbawione jest znaczenia ze względu na to, iż badani zaliczeni do tej grupy przebywali w więzieniu z reguły tylko 2—3 razy.

